

kravets.anastasiya@gmail.com

Basic concepts of biopolitics as a new discipline of political science.

Abstract. The second half of the XX century in western political science formed a tendency to reorient scientific studies from politic institutions to analyze the behaviour of political actors and its influence on the political process. Key terms: «Homo Politicus», political behaviour, policy genesis, biocentrism.

Biopolitics can be defined as an interdisciplinary branch of scientific knowledge that explores the political person as a species with a focus on physiological mechanisms of political behaviour and its influence on the political process.

The study proposed integration model of biopolitical view of political behaviour, which included genetics (adaptation, domination and subordination) and social factors (education, socialization, the evolution of consciousness).

Keywords: «biopolitics,» «political man», political behavior, politogenesis, biocentrism.

УДК 32.1

Лещенко О. Я.,

заступник директора Департаменту організації заходів цивільного захисту,
Державна служба України з надзвичайних ситуацій,
аспірант Національного інституту стратегічних досліджень
(Київ, Україна), E-mail: leo@mns.gov.ua

ВПЛИВ СУЧАСНИХ ВОЄННО-ПОЛІТИЧНИХ КОНФЛІКТІВ НА ПРОБЛЕМАТИКУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ: ДОСВІД СИРІЇ ТА УКРАЇНИ

Анотація. Здійснено аналіз впливу сучасних воєнно-політичних конфліктів «гібридного типу» на безпеку життєдіяльності цивільного населення. Досліджується проблематика забезпечення цивільного захисту в умовах сучасних воєнно-політичних конфліктів на прикладах найбільш активних збройних конфліктів сьогодення – збройного конфлікту у Сирії та антитерористичної операції на сході України.

Ключові слова: воєнно-політичний конфлікт, збройний конфлікт, «гібридна війна», безпека життєдіяльності, цивільний захист, надзвичайна ситуація.

Постановка проблеми. Кінець минулого – початок нинішнього століть характеризується активізацією міждержавних та внутрішньодержавних воєнно-політичних конфліктів, до участі у яких залучено значну кількість держав світу. Більшість зазначених конфліктів (війн) отримали назви «асиметричних», «неконвенційних», «нетрадиційних», особливо часто використовується нині термін – «гібридні».

Різноманітність форм і методів ведення сучасних воєнно-політичних конфліктів, поступове стирання чіткої межі між локальним воєнно-політичним конфліктом і «великою» війною поставили проблему нового розуміння сучасного воєнно-політичного конфлікту гібридного характеру та безумовно свідчать про актуальність досліджень впливу сучасних воєнно-політичних конфліктів на різні сфери життя суспільства, у тому числі безпеку життєдіяльності цивільного населення.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Широке застосування способів та методів сучасних воєнно-політичних конфліктів «гібридного» типу для вирішення міждержавних проблем спонукали вітчизняних науковців до поглибленого їх аналізу. Так, останнім часом дослідженню питань «гібридної війни» присвячені роботи В. Горбуліна [9], Є. Магди [23], Ю. Климчука [18], О. Гойман [7], Г. Ситника [32], А. Слюсаренка [35], Л. Смоли [36], Г. Луцишиної [21], М. Требіна [38]. Окремо необхідно відмітити комплексні дослідження проблематики «гібридної війни» на Донбасі та при анексії Криму, які здійснено авторським колективом Національного інституту стратегічних досліджень, – монографії «Донбас і Крим:

ціна повернення» [15] та «Світова гібридна війна: український фронт» [37].

В умовах протистояння в «гібридній війні» зростає значення такої безпекової функції сучасної держави як цивільний захист. Останнім часом деякі аспекти цього питання розглядали у своїх роботах А. Шевцов та О. Їжак [40], С. Андреев [4], В. Гречанінов та В. Бегун [11], А. Любінський [22]. Водночас проблематика забезпечення цивільного захисту в умовах «гібридного війни», як форми сучасного воєнно-політичного конфлікту, залишається слабо дослідженою в Україні та практично не висвітлена науковцями.

Метою даної статті є дослідження впливу сучасних воєнно-політичних конфліктів «гібридного типу» на безпеку життєдіяльності цивільного населення, а також аналіз питання забезпечення цивільного захисту в таких умовах (на прикладах найбільш активних збройних конфліктів сьогодення – збройного конфлікту у Сирії та антитерористичної операції на сході України).

Виклад основного матеріалу. На початку ХХІ століття, кількість воєнно-політичних конфліктів не зменшується. Згідно з даними інститутів, що досліджують проблеми миру [33], за період після закінчення «холодної війни» на планеті виникло понад 60 значних воєнно-політичних конфліктів. Як зазначають більшість науковців, що досліджували проблематику сучасних воєнно-політичних конфліктів [див. докладніше: 7; 9; 18; 21; 23; 32; 34; 35; 36; 37; 38], вони характеризуються асиметричністю, локальністю, різкими переходами від деескалації до ескалації, важко піддаються прогнозуванню та управлінню. Одночасно відбувається інтернаціоналізація конфліктів, зростає коло держав, національних інтересів яких вони торкаються.

Статистика жертв сучасних воєнно-політичних конфліктів свідчить [38], що сьогодні від їх наслідків страждає насамперед мирне населення. Зокрема, щорічно на планеті фіксується понад 30 збройних конфліктів різного масштабу та інтенсивності, які призводять до загибелі понад 1000 осіб на рік.

Аналіз особливостей форм та методів ведення сучасних воєнно-політичних конфліктів «гібридного типу», наведених у працях науковців що досліджували зазначену проблематику [див. докладніше: 7; 9; 18; 21; 23; 32; 34; 35; 36; 37; 38], дозволили узагальнити наслідки їх впливу на безпеку життєдіяльності цивільного населення, якими є:

- прями втрати серед мирного населення, а також значна кількість поранених та травмованих осіб;
- збільшення інтенсивності міграційних процесів, ріст кількості біженців, внутрішньо переміщених осіб та евакуйованих;
- спад економіки, і як наслідок, зниження рівня життя населення та його соціального захисту;
- порушення системи державного управління (у більшості випадків – бездіяльність влади), і як наслідок, неефективність діяльності системи цивільного захисту;
- пошкодження та руйнування об'єктів цивільного захисту (будівель та споруд пожежно-рятувальних служб, систем оповіщення та інформування, захисних споруд, тимчасових притулків, пунктів евакуації та медичних закладів, тощо);
- порушення діяльності систем життєзабезпечення, пошкодження та руйнування об'єктів критичної інфраструктури, і як наслідок, створення нестерпних умов життя для населення;
- виникнення осередків ураження від вторинних факторів застосування зброї (руйнування АЕС, хімічно небезпечних об'єктів, гідротехнічних споруд, інше), масштаби яких співставні із наслідками застосування зброї масового знищення;
- приховане використання під час воєнних дій чи терористичних операцій зброї масового знищення або її компонентів;

- нанесення збитків навколишньому середовищу, наслідком чого є екологічні катастрофи, голод, хвороби, пандемії;
- масштабний інформаційно-психологічний тиск на населення з метою придушення його спротиву та спонукання до колабораціонізму;
- створення атмосфери страху та незахищеності в наслідок терористичних дій, розгулу мародерства та бандитизму;
- порушення норм міжнародного гуманітарного права, в основному партизансько-повстанськими, терористичними та іншими недержавними формуваннями, які є основними учасниками цих конфліктів.

Водночас, в практичному сенсі настання цих наслідків має більш складну та багатоаспектну проблематику. Це обумовлює необхідність додаткового опрацювання досвіду Сирії та України, на території яких реалізуються воєнно-політичні конфлікти нового типу, задля більш точного усвідомлення основних наслідків цих конфліктів саме для цивільного населення.

Аналіз проблематики цивільного захисту в умовах сирійського конфлікту. Наслідки конфлікту в Сирії підтверджують припущення, що під час сучасних збройних конфліктів саме цивільне населення несе прямі втрати, а також відмічається значна кількість поранених та травмованих осіб. Так, агентство «Франс-Пресс» [12] щодо подій у Сирії відмічало: «Станом на 9 червня 2015 р. число загиблих під час громадянської війни у Сирії досягнуло 230 тис. осіб. При цьому 69 494 загиблих – мирні жителі, серед них 11 493 – діти та 7371 – жінки», тобто близько 30 % від загальної кількості втрат.

Прикладом посилення міграційних процесів у наслідок збройного конфлікту є «міграційна криза», спричинена цим збройним конфліктом. За даними на середину 2015 року [12], кількість сирійських біженців, які були вимушені покинути свою країну з початку сирійського конфлікту у 2011 році, обраховується більш ніж чотири мільйона. Це найбільша кількість біженців із будь-якої країни у світі за останні 25 років. Крім того, за підрахунками спостерігачів ООН, ще майже 7,6 мільйонів сирійців були вимушені покинути свої домівки, але до сих пір залишаються на території Сирії.

Потрібно зазначити, що саме міграційні процеси, спричинені сирійським конфліктом, стали однією з основних причин політичної нестабільності у країнах Європейського Союзу та викликали так звану «Європейську міграційну кризу 2015 року» гуманітарну катастрофу, викликану масовим напливом мігрантів у Європу з охоплених війнами країн Близького Сходу і Африки). Так, за інформацією Єврокомісара з питань розширення та добросусідства Й. Гана [16] «...це найбільша міграційна криза в Європі з часів Другої світової війни. У світі 60 мільйонів мігрантів – більше, чим коли-небудь в історії людства, і 20 мільйонів із них – на кордонах Європи.»

Беззаперечним є факт що прямим наслідком сучасних воєнно-політичних конфліктів є порушення діяльності систем життєзабезпечення, пошкодження та руйнування об'єктів критичної інфраструктури, і як наслідок, створення нестерпних умов життя для цивільного населення. Наслідки незавершеного сирійського конфлікту є тому яскравим підтвердженням. Так, представник Управління Верховного комісара ООН з координації гуманітарних питань Д. Гинг повідомив [12], «...внаслідок вогню з важкої артилерії та іншої важкої військової техніки, зруйновано вулиці, будівлі та цілі райони міст, інших населених пунктів. У багатьох випадках будинки не можливо відремонтувати, а потрібно зносити та будувати знову». За його словами, країна відкинута у розвитку на десятиліття назад. Одночасно Управління Верховного комісара ООН у справах біженців повідомило [28], що життя більше восьми мільйонів сирійців (це майже половина населення країни) залежить від надання гуманітарної допомоги і ситуація стрімко погіршується.

Під час сирійського конфлікту відмічались факти прихованого використання під

час воєнних дій зброї масового знищення або її компонентів. Так, наприкінці 2013 р. комісія ООН підготувала доповідь, в якій відмічається, що під час сирійського конфлікту хімічна зброя застосовувалась як мінімум п'ять разів [42]. Експертами із Організації по забороні хімічної зброї та Всесвітньої організації охорони здоров'я були вивчені сім фактів, вірогідного застосування сторонам конфлікту у Сирії отруйних речовин. В п'яти випадках підтвердилось застосування газу зарину (нервово-паралітичної дії). У доповіді комісії ООН відмічається, що жертвами хімічних атак були, як військовослужбовці урядових військ, так і цивільне населення. Скільки осіб загинуло та постраждало від хімічної зброї не зазначалось. Також звіт не містить чіткої інформації стосовно хто із учасників конфлікту застосовував хімічну зброю проти опонентів. Крім цього, протягом 2016 року засоби масової інформації повідомляли [12] про три випадки імовірного застосування хімічної зброї під час сирійського конфлікту (мова йшла про хлор та білий фосфор). Ні одна із сторін конфлікту не взяла на себе відповідальність за застосування хімічної зброї.

Як відмічають Р. Казимірчук і В. Безбах [17] – «... аналіз збройних конфліктів і локальних війн другої половини ХХ – початку ХХІ століть свідчить, що застосування хімічної зброї носило епізодичний характер. У той же час, необхідно враховувати, що під час проведення спеціальних операцій незаконними збройними формуваннями можуть бути спроби застосування хімічної зброї шляхом підризу ємностей з ціаністим воднем, хлором і аміаком. Факти застосування релігійною сектою «Аум Сенрике» отруйної речовини типу зарин у Токійському метро 20 березня 1995 р. і робіт у лабораторіях цієї секти з отруйними речовинами типу зоман, зарин, табун, фосген, VX, токсином ботулізму і штамами сибірської 80 виразки свідчать про загрозу такого явища сучасності, як «хімічний тероризм».

Аналіз проблематики цивільного захисту під час проведення антитерористичної операції на сході України. Драматичні події останніх двох років в Україні стосовно протистояння російській агресії (анексія Криму та розв'язані воєнні дії на Донбасі), значною мірою підтверджують, що сучасні воєнно-політичні конфлікти мають значний вплив на безпеку життєдіяльності цивільного населення, спричиняють негативні наслідки для техногенної та екологічної безпеки регіону і держави в цілому.

Відповідно до інформації Управління Верховного комісара ООН з прав людини [6], «... з середини квітня 2014 року до 1 грудня 2016 року на Донбасі загинули не менше 9758 осіб, з них понад 2 тисячі – мирні громадяни (тобто майже 23 % від загальних втрат). Ще близько 22 800 осіб отримали поранення»

Іншим негативним наслідком цього збройного конфлікту є ріст кількості біженців та внутрішньо переміщених осіб. Одним із найскладніших завдань цивільного захисту під час проведення антитерористичної операції на сході України стала організація вивезення із зон воєнно-політичного конфлікту внутрішньо переміщених осіб та комплексне вирішення питань щодо забезпечення їх першочергових потреб. За інформацією Державної служби України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС України), станом на 20 грудня 2016 р. [13], з тимчасово окупованої території та районів проведення антитерористичної операції в інших регіонах України тимчасово розміщено 1 млн. 63 тис. 451 особу, з яких 176 тис. 332 дитини та 504 тис. 458 осіб з інвалідністю та похилого віку. За даними Міністерства соціальної політики України [26], станом на 19 грудня 2016 р., в органах соціального захисту зареєстровано та взято на облік 1 658 206 переселенці з Донбасу і Криму. Зазначене дає підстави прогнозувати значні соціально-політичні наслідки цього воєнно-політичного конфлікту у майбутньому.

Наслідки незавершеного збройного конфлікту на сході України для економіки нашої держави також свідчать про нерозривний негативний зв'язок воєнно-політичного конфлікту і суттєвого погіршення умов життя для населення та зни-

ження рівня його соціального захисту. Як зазначається у монографії «Донбас і Крим: ціна повернення» [15] під час неоголошеної війни Україна втратила щонайменше 20 % економічного потенціалу. Унаслідок бойових дій на території Луганської та Донецької областей багато підприємств змушені були призупинити або припинити виробничі процеси. Руїнувань і пошкоджень зазнали основні підприємства галузей промисловості, що формують бюджет регіону, припинила діяльність значна кількість містоутворюючих підприємств. Малі та середні підприємства зменшили економічну активність на 80–90 %, а майже 40 тис. із них повністю припинили свою діяльність.

Соціальні наслідки збройного конфлікту є найбільш складними та стосуються всіх без винятку мешканців України. Війна безпосередньо загрожує життю і здоров'ю людей, руйнує нормальні умови їх існування, позбавляє майна та джерел доходів, збільшує кількість сиріт, погіршує доступ до освіти та системи охорони здоров'я, призводить до вимушеної міграції. У своєму виступі на саміті ООН зі сталого розвитку Президент України П. Порошенко [29] зазначив, що «... кожен день війна на Донбасі обходиться в 5 млн дол. США, які країна могла б інвестувати в сталий розвиток країни».

Збройний конфлікт на Сході України на території розвинутих гірничодобувних районів Донбасу значно загострив існуючі екологічні проблеми регіону. У аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень [30] зазначається що, значну загрозу виникнення надзвичайних ситуацій природно-техногенного походження становить наявність великої кількості затоплених і напівзатоплених шахт на території Луганської та Донецької областей, що мають постійний гідравлічний зв'язок з діючими шахтами. Також авторами відмічається, що внаслідок застосування противником звичайних засобів ураження зазнавали пошкодження та відбувались раптові відключення систем життєзабезпечення населених пунктів та окремих суб'єктів господарювання критичної інфраструктури включаючи хімічно небезпечні об'єкти та об'єкти підвищеної безпеки.

За експертними оцінками ОБСЄ та ЮНІСЕФ [43], близько 1,3 млн мешканців на територіях Донецької та Луганської областей стикнулися з серйозною кризою водопостачання у зв'язку з пошкодженими або зруйнованими лініями водогону та гострою нестачею води. Неодноразово зафіксовано випадки подачі неочищеної технічної води через руйнування інженерних мереж. Подача води на окупованих територіях відбувається без проведення дезінфекції, оскільки використовувати активний хлор в місцях ведення бойових дій занадто небезпечно. Недостатньо очищена питна вода, що надходить споживачам, може містити патогенні віруси і бактерії, що спричиняють виникнення різного роду кишкових інфекцій.

Найбільш поширеним і водночас одним з найнебезпечніших екологічних наслідків ведення бойових дій на Донбасі є забруднення навколишнього середовища в результаті влучення снарядів та аварійного порушення роботи численних підприємств гірничодобувної, хімічної, енергетичної, металургійної галузей. Пошкодження та руйнування виробничої інфраструктури та обладнання, аварійні зупинки підприємств через відсутність необхідної сировини, енергоносіїв та електроенергії неодноразово призводило до аварійних викидів і скидів шкідливих речовин [30].

За даними ДСНС України [24] частину території Донецької та Луганської областей загальною площею близько 7 тис. кв. км. забруднено вибухонебезпечними предметами. Терористичними угрупованнями велись обстріли населених пунктів та мінування багатьох об'єктів соціальної інфраструктури, територій сільськогосподарського призначення, акваторій водних об'єктів. Внаслідок цих дій виникли загрози для безпеки населення та необхідність відновлення нормального режиму функціонування пошкоджених систем життєзабезпечення.

Одним із основних компонентом «гібридної війни» є порушення системи дер-

жавного управління на території супротивника, дезорганізація діяльності усіх органів влади з метою створення «атмосфери хаосу». Для цього використовуються усі можливі форми впливу: від безпосереднього захоплення державних установ терористичними або інших недержавними формуваннями (як правило під безпосереднім керівництвом агентури сил спеціальних операцій) до широкого спектру форм інформаційної та кібер війни. При цьому окупація країни, як це було у попередніх війнах, часто не розглядається як визначальна ціль, оскільки часто функції окупаційної влади покладаються на місцеву «революційну», «демократичну» владу, яка формується за потужної зовнішньої політичної, фінансової та військової підтримки із місцевих дисидентів, опозиціонерів, націоналістів тощо. Також, при цьому застосовується психологічний тиск та фізичне насилля до представників органів державної влади, збройних сил, правоохоронних органів та спеціальних служб з метою їх примусу до переходу на сторону противника. У більшості випадків це призводить до бездіяльності влади, у тому числі дезорганізації системи цивільного захисту.

Особливістю сучасних воєнно-політичних конфліктів «гібридного типу» є масштабний інформаційно-психологічний тиск на населення з метою придушення його спротиву та спонукання до колабораціонізму. З початком збройного конфлікту на сході нашої держави ця інформаційна війна перейшла із латентно-замаскованої у відкриту. Як зазначає В. Костицький [20], «...головними завданнями таких інформаційно-психологічних операцій є деморалізація населення України, особового складу Збройних Сил України, а також спонукання їх до державної зради й переходу на бік супротивної сторони; формування у громадян України та Росії викривленого бачення подій; створення вигляду масової підтримки дій Російської Федерації з боку населення Південно-Східних регіонів нашої країни...». Як зазначає Ю. Горбань [8], одним із основних методів інформаційної агресії проти України став інформаційно-психологічний тиск на населення нашої держави. Автор так формулює визначення цього методу інформаційної війни: «...це вплив на психіку людини шляхом залякування, погроз із метою спонукання до певної запланованої моделі поведінки».

Автори доповіді щодо інформаційно-психологічної складової агресії Російської Федерації проти України (стосувалась процесу окупації Криму), підготовленої в Національному інституті стратегічних досліджень [41], зазначають, що дії Російської Федерації у медіа-просторі під час цих подій мали всі ознаки підготовленої та продуманої за цілями, заходами та наслідками інформаційно-психологічної спецоперації, скерованої в першу чергу на російську аудиторію, а з іншого боку на українську та західну аудиторію. Таким чином, можна констатувати, що в інформаційній війні проти України Росія застосовує практично весь арсенал впливу на свідомість людей.

Особливістю сучасних воєнно-політичних конфліктів «гібридного типу» є значні порушення норм міжнародного гуманітарного права [14] недержавними формуваннями, які є основними учасниками цих конфліктів. Одним із проявів цих порушень є дії щодо пошкодження та руйнування об'єктів цивільного захисту, перешкоджання діяльності пожежно-рятувальних та медичних служб.

У підтвердження зазначеного наведемо приклади щодо перешкоджання діяльності підрозділів ДСНС України у зоні проведення антитерористичної операції на сході України [24]. Це проявлялось у недопущенні рятувальників до зон надзвичайних ситуацій (подій), «конфіскації» рятувальної та спеціальної техніки, автотранспорту, оснащення, медикаментів та пального. Значна частина техніки та оснащення підрозділів ДСНС України залишилась на окупованій території: з штатних 25 загонів і 6 пожежних частин Донецької області на підконтрольній Україні території залишилося 10 загонів і 3 частини, на території Луганської обл. з 28 підрозділів залишилося тільки 13. Загалом, за попередніми розрахунками, сума

збитків ДСНС України від неправомірних дій окупантів складає понад 900 млн. грн. [5]. Також проти співробітників ДСНС України здійснювались акти фізичного впливу (обстріли, викрадення, катування інше). Як зазначала прес-служба ДСНС України [5], станом на 26 лютого 2015 р., «... із початку виконання робіт на Донбасі 15 працівників загинули, 28 отримали поранення, один знаходиться у полоні, ще одна особа вважається зниклою безвісти».

Необхідно відмітити що сучасні воєнно-політичні конфлікти «гібридного типу» ставлять під загрозу компетентність сучасних норм міжнародного гуманітарного права, яке виявилось недієздатним у цих умовах, коли «класичні» війни змінюються військовими конфліктами нового типу. На думку В. Рибак [31], основна проблема у регулюванні гібридних воєн міжнародним гуманітарним правом полягає у тому, що воно концентрується виключно на фізичному вимірі конфлікту, в той час як його роль дедалі зменшується – її заміщують економічний, інформаційний, енергетичний та інші неконтактні способи ведення війни. Як зазначає автор «... для того, аби покарати винних згідно із нормами міжнародного кримінального права, потрібно перш за все розібратись із типом конфлікту. А як класифікувати гібридну війну нормами, на неї не розрахованими?». Виходячи із вищевикладеного можливо зазначити, що норми міжнародного гуманітарного права у сучасних воєнно-політичних конфліктах «гібридного типу» застосувати вкрай проблематично, що ускладнює притягнення винних осіб до міжнародної кримінальної відповідальності за військові злочини.

Здійснений у цій статті аналіз впливу сучасних воєнно-політичних конфліктів «гібридного типу» на безпеку життєдіяльності населення дає підстави стверджувати, що питання захисту цивільного населення від наслідків збройних конфліктів та забезпечення його виживання в таких умовах залишається актуальним. Більш того форми та методи діяльності систем цивільного захисту потребують удосконалення та перегляду. Підтвердження зазначеного є те, що ряд країн здійснюють перегляд концептуальних документів, що регламентують діяльність вітчизняних систем цивільної оборони (цивільного захисту), а також вживаються заходи стосовно модернізації її діяльності.

Так, у 24 серпня 2016 року уряд Федеративної Республіки Німеччина вперше з часів закінчення «холодної війни» представив нову концепцію цивільної оборони країни [19]. У зазначеному документі перераховано ряд заходів щодо захисту населення, які планує вживати німецька влада у разі збройного нападу, терактів, кібер-атак та інших надзвичайних ситуацій. При цьому голова Федерального відомства по захисту населення та наданню допомоги при катастрофах Кристоф Унгер зазначив: «...напад на територію Німеччини, який би потребував застосування традиційних засобів збройної оборони, є малоімовірним, але повністю виключати такого розвитку подій у майбутньому не можливо. Відповідно до останніх оцінок, потрібно в першу чергу очікувати та бути готовими до, так званих, «гібридних конфліктів» за участю як державних, так і недержавних сторін та супротивників.»

Значна увага модернізації системи цивільної оборони приділяється у Російській Федерації. Так, прийнято Федеральний закон від 29.06.2015 № 171-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «О гражданской обороне» [39], який зокрема передбачає: удосконалення системи управління цивільною обороною країни; актуалізацію завдань у сфері цивільної оборони; розширення повноважень суб'єктів Російської Федерації у сфері цивільної оборони. Також, указом Президента Росії від 20.12.2016 р. № 696 затверджено «Основы государственной политики Российской Федерации в области гражданской обороны на период до 2030 года» [27]. За словами глави МНС Росії В. Пучкова «...реалізація вимог цього документу дозволить сформувати новий облік системи цивільної оборони країни для адекватного реагування на усі можливі виклики і загрози мирного та воєнного часу із урахуванням сучасних поглядів на ведення війни та збройних

конфліктів» (більш детально про заходи з розвитку системи цивільної оборони Російської Федерації [25]).

Відомий науковець у сфері національної безпеки В. Горбулін відмічає [10], що Росія активно готує населення до «неминучої» війни з «агресивним блоком НАТО», розгортаючи у своїх медіа войовничу риторику на якісно новому рівні. Автор зазначає: «... якщо в попередні роки це стосувалося тільки «медіанакачування» населення, то сьогодні дедалі частіше пропаганда починає даватися взнаки «на землі» – уточнюються продуктові норми на випадок війни, проводиться масштабна перевірка системи сховищ, поновлюються заняття з цивільної оборони. Якщо ескалація напруги не зупиниться (навіть якщо це робиться для простого залякування), то момент, коли вона випадково вийде з-під контролю і почне впливати на їхніх ініціаторів, – лише справа часу».

В Україні органами державної влади також вживаються ряд заходів щодо удосконалення вітчизняної системи цивільного захисту. Підтвердженням цього є відображення питань цивільного захисту в концептуальних документах розвитку системи забезпечення національної безпеки України, які прийнято протягом останніх трьох років.

В оновленій Стратегії національної безпеки України від 06.05.2015 р. [1] зазначено (пункт 4.3), що «... однією зі складових основних завдань щодо підвищення обороноздатності держави є підвищення здатності системи цивільного захисту до функціонування в умовах кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці та особливого періоду». Відповідно до Воєнної доктрини України [2], одним із шляхів формування національних оборонних спроможностей держави (пункт 47) є «... удосконалення єдиної державної системи цивільного захисту, приведення її у відповідність із стандартами ЄС та забезпечення ефективного функціонування, а також оснащення сил цивільного захисту сучасними видами техніки, засобами та спорядженням». Більш конкретні напрямки розвитку державної системи цивільного захисту та ДСНС України у розрізі забезпечення національної безпеки держави визначено Концепцією розвитку сектора безпеки і оборони України [3]. Так, у пункті 3.8 розділу III цього документа відображено мету та напрямки розвитку ДСНС України та деталізовано основні заходи, які необхідно реалізувати для досягнення поставленої мети на короткострокову перспективу (до кінця 2017 року), а також до кінця 2020 року.

На виконання вимог вищезазначених документів розвитку системи забезпечення національної безпеки України ДСНС України розроблено Стратегію реформування системи ДСНС України, яку схвалено Кабінетом Міністрів України (розпорядження від 25 січня 2017 р. № 61-р). В той же час, потрібно зазначити що система цивільного захисту нашої держави потребує термінової та ефективної модернізації, у першу чергу з врахуванням особливостей ведення сучасних воєнно-політичних конфліктів «гібридного типу», а також досвіду реалізації заходів цивільного захисту під час проведення антитерористичної операції на сході України.

Висновок і перспективи подальших досліджень. Досліджуючи аспекти забезпечення цивільного захисту в умовах сучасних воєнно-політичних конфліктів («гібридної війни»), на нашу думку, можна зробити наступні висновки.

1. Пріоритетом при досягненні агресором головної мети під час сучасних воєнно-політичних конфліктів стає морально-психологічне придушення населення країни, створення нестерпних умов для його життя шляхом руйнування (пошкодження) об'єктів соціальної та критичної інфраструктури. Наслідком чого є параліч економіки, голод, хвороби, екологічні катастрофи, масовий страх, які в сукупності мають забезпечити створення стресового стану у населення, як головної передумови зміни суспільної свідомості у бажаному для агресора напрямку.

2. Іншим негативним наслідком сучасних воєнно-політичних конфліктів є ріст кількості біженців, внутрішньо переміщених осіб та евакуйованих. Зазначені міграційні процеси набувають, на нашу думку, більшого політичного резонансу, враховуючи великий обсяг проблем соціального, фінансового та іншого характеру, які потребують вирішення. Вони стають інструментом для створення політичної та інституційної нестабільності, як у країнах, причетних до конфлікту, так і в інших державах світової спільноти, що у кінцевій меті впливає на прийняття ними політичних рішень стосовно врегулювання цих воєнно-політичних конфліктів.

3. Проведене дослідження дає підстави стверджувати що у війнах «гібридного типу» цивільне населення є одним із основних об'єктів так би мовити «уваги» супротивника: вони не тільки несе основний фізичний тягар наслідків збройного протистояння, але і знаходиться під шаленим тиском інформаційної та психологічної складової воєнно-політичного конфлікту.

4. Потрібно зазначити, що під час сучасних воєнно-політичних конфліктів («гібридної війни») відмічаються численні порушення норм міжнародного гуманітарного права, які проявляються у насильстві над цивільним населенням, рятувальниками та іншими некомпатантами, перешкоджанні діяльності формувань цивільного захисту, «конфіскації» їх рятувальної та спеціальної техніки та матеріальних цінностей. Це свідчить про необхідність удосконалення норм міжнародного гуманітарного права, а зазначені факти повинні стати предметом окремих розслідувань з метою винесення цієї проблематики на розгляд гуманітарних та правових інституцій світової спільноти.

5. Проведенні дослідження впливу сучасних воєнно-політичних конфліктів «гібридного типу» на безпеку життєдіяльності населення свідчать, що питання захисту цивільного населення від їх наслідків залишається актуальним. Більш того форми та методи діяльності вітчизняної системи цивільного захисту (цивільної оборони) потребують удосконалення у зв'язку із гібридним характером сучасних воєнно-політичних конфліктів. Зазначене вимагає від органів державної влади вжиття невідкладних та дієвих заходів стосовно перегляду концептуальних документів, що регламентують її діяльність.

6. Ведення проти нашої країни «гібридної війни» актуалізувало питання ефективного забезпечення нашою державою захисту цивільного населення, тому проблематика цивільного захисту в умовах виникнення різних надзвичайних ситуацій, у тому пов'язаних із наслідками сучасних воєнно-політичного конфлікту, має бути пріоритетом вищого керівництва держави під час розгляду питань ефективного забезпечення національної безпеки України.

БІБЛІОГРАФІЧНІ ПОСИЛАННЯ:

1. Указ Президента України від 26.05.2015 № 287/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 року «Про Стратегію національної безпеки України» – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>. (Дата звернення 20.12.2016)

2. Указ Президента України від 24.09.2015 № 555/2015 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» – URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>. (Дата звернення 20.12.2016)

3. Указ Президента України від 14.03.2016 № 92/2016 «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92/20164>. (Дата звернення 20.12.2016)

4. Андреев С. О. Основні чинники, які деструктивно впливають на стратегічну стабільність єдиної державної системи цивільного захисту України // Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки, 2014, № 1, С. 81–93.

5. Бойовики знищили половину рятувальних частин на Донбасі // Прес-служба ДСНС України – URL: <http://newsme.com.ua/ua/politics/2862506> (Дата звернення 20.12.2016)

6. В ООН назвали кількість загиблих і поранених на Донбасі – URL: <http://expres.ua/>

news/2016/12/09/217008-oon-nazvaly-kilkist-zagyblyh-oranenyh-donbasi. (Дата звернення 20.12.2016)

7. Гойман О. О. Маніпулювання масовою свідомістю в умовах сучасної гібридної війни // Грані, 2015, № 1, С. 50–56.

8. Горбань Ю. Інформаційна війна проти України та засоби її ведення // Вісник НАДУ, 2015, №1, стр. 136–140 – URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2015/04/20.pdf> (Дата звернення 20.12.2016)

9. Горбулін В. П. «Гібридна війна» як ключовий інструмент російської геостратегії реваншу // Дзеркало тижня, 2015, № 2, С. 3.

10. Горбулін В. П. Точка біфуркації // Дзеркало тижня – URL: <http://gazeta.dt.ua/internal/tochka-bifurkaciyi-html> (Дата звернення 20.12.2016)

11. Гречанінов В. Ф., Бегун В. В. Аналіз функціонування цивільного захисту у сучасних умовах та деякі пропозиції щодо його удосконалення // Зб. наук. праць Харківського ун-ту Повітряних Сил, 2015, Вип. 1(42), С. 125.

12. Громадянська війна в Сирії – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Громадянська_війна_в_Сирії. (Дата звернення 20.12.2016)

13. ДСНС України. Міжвідомчий координаційний штаб з питань соціального забезпечення громадян України, які переміщуються з районів проведення антитерористичної операції та тимчасово окупованих територій – URL: <http://www.dsns.gov.ua/ua/Mizhvidomchiy-koordinaciyuiy-shtab.html> (Дата звернення 20.12.2016)

14. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08.06.1977 // Зібрання чинних міжнародних договорів України, 1990, № 1, Ст. 25.

15. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. – К.: НІСД, 2015. – 474 с.

16. Йоганнес Хан: Беженцы побили рекорд Второй мировой – URL: <http://podrobnosti.ua/2058390-jogannes-han-v-mire-bolshe-bezhentsev-chem-posle-vtoroj-mirovoj-vojny.html> (Дата звернення 20.12.2016)

17. Казимірчук Р. В., Безбах В. Г., Аналіз розвитку та основні тенденції застосування хімічної зброї у сучасних збройних конфліктах – URL: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe (Дата звернення 20.12.2016)

18. Климчук Ю. В. Гібридна війна як вид вооруженого конфлікту // Право 13. Международное право. – URL: www.rusnauka.com/34_NNM_2014/Pravo/13_179711.doc.htm (Дата звернення 20.12.2016)

19. Концепція гражданской обороны ФРГ – URL: <http://inosmi.ru/military/20160825/237635017.html> (Дата звернення 20.12.2016)

20. Костицький В. Інформаційна війна проти України – виклик світовому порядку. – URL: <http://www.oksamyt.org/publik/zhit-krain/882-0202201511> (Дата звернення 20.12.2016)

21. Луцишина Г. Особливості сучасних збройних конфліктів в умовах глобалізації // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку, 2014, Вип. 26, С. 128–132.

22. Любінський А. І., Сучасний стан та перспективи модернізації системи цивільного захисту України // Зб. наук. праць «Ефективність державного управління», 2015, Вип. 43, С. 129.

23. Магда Є. М. Гібридна війна: сутність та структура – URL: <http://journals.iir.kiev.ua/> (Дата звернення 20.12.2016)

24. Марченко Г. Б. Незважаючи на обстріли та вибухи // Надзвичайна ситуація, 2014, № 10(203), С. 14–15.

25. Матеріали XI Науково-практичної конференції «Совершенствование гражданской обороны в Российской Федерации» – URL: http://www.mchs.gov.ru/upload/site1/document_file/7sfY3f1PHm.pdf (Дата звернення 20.12.2016)

26. Обліковано 1 658 206 переселенці // Прес-служба Мінсоцполітики – URL: <http://www.msp.gov.ua/news/12148.html> (Дата звернення 20.12.2016)

27. Основы государственной политики Российской Федерации в области гражданской обороны на период до 2030 года; указ Президента России от 20.12.2016 р. № 696 – URL: <http://kremlin.ru/acts/bank/41544> (Дата звернення 20.12.2016)

28. От гуманитарной помощи зависит жизнь половины всего населения Сирии – URL: <http://www.un.org/russian/news/story.asp>. (Дата звернення 20.12.2016)

29. Порошенко П. О.: Кожен день війни на Донбасі коштує країні близько \$5

мільйонів – URL: <http://www.unian.ua/politics/1135554-poroshenko-kojen-den-viyni-nadonbasi-koshtue-krajini-blizko-5-milyoniv.html>. (Дата звернення 20.12.2016)

30. Причини та ризики виникнення надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру на території АТО. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень. – URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ekoproblemu_ATO-24fa1.pdf (Дата звернення 20.12.2016)

31. Рибак В. Гібридні виклики міжнародного гуманітарного права – URL: <http://tyzhden.ua/World/145884> (Дата звернення 20.12.2016)

32. Ситник Г. П. Вплив глобалізації на воєнну сферу та принципові особливості сучасних воєнних конфліктів // Науково-інформаційний вісник Академії національної безпеки, 2016, № 1–2, С. 99–115. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nivanb_2016_1-2_10 (Дата звернення 20.12.2016)

33. СІПРІ 2002: Щорічник : озброєння, роззброєння та міжнародна безпека: пер. з англ. / Стокгольм. міжнар. ін-т дослідж. миру. Укр. центр екон. і політ. дослідж. ім. О. Разумкова; редкол. А. Гриценко (голов. ред.) та ін. – К. : Заповіт, 2003. – 778 с.

34. Слипченко В. И. Войны шестого поколения : оружие и военное искусство будущего. – М.: Вече, 2002. – 384 с.

35. Слюсаренко А. В. Новітні форми міждержавного протистояння як предмет дослідження сучасної воєнно-наукової думки // Військово-науковий вісник, 2015, Вип. 24, С. 173–186.

36. Смола Л. Є. Аспекти нелінійної війни в контексті українсько-російського конфлікту на Донбасі // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 22: Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін, 2015, Вип. 16, С. 74–78

37. Світова гібридна війна: український фронт: монографія / за заг. ред. В. П. Горбуліна. – К. : НІСД, 2017. – 496 с.

38. Требін М.П. «Гібридна» війна як нова українська реальність // Український соціум 2014, №3, С. 113–127 – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2014_3_13 (Дата звернення 20.12.2016)

39. Федеральный закон России от 29.06.2015 № 171-ФЗ «О внесении изменений в Федеральный закон «О гражданской обороне» – URL: <http://kremlin.ru/acts/bank/39827> (Дата обращения 20.12.2016)

40. Шевцов А., Іжак О. Реформування системи цивільного захисту населення відповідно до завдань європейської та євроатлантичної інтеграції: аналітична записка // НІСД, 2009. – URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/mar2009/3.htm>. (Дата звернення 20.12.2016)

41. Щодо інформаційно-психологічної складової агресії Російської Федерації проти України (за результатами подій 1–2 березня 2014 року). Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень. – URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1476> (Дата звернення 20.12.2016)

42. Эксперты ООН выявили пять фактов применения химоружия в Сирии – URL: http://www.tltnews.ru/world_news/44/460419 (Дата обращения 20.12.2016)

43. Up to 1.3 million people in eastern Ukraine have little or no access to water: UNICEF. – URL: http://www.unicef.org/ukraine/media_28059.html (Accessed 20.12.2106)

REFERENCES:

1. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 26.05.2015 № 287/2015 «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 6 travnia 2015 roku «Pro Stratehiiu natsionalnoi bezpeky Ukrainy» [The decree of the President of Ukraine from 26.05.2015 No. 287/2015 «On the decision of the Council of national security and defense of Ukraine from may 6, 2015 «About Strategy of national security of Ukraine»] – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>. (Accessed 20.12.2106)

2. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24.09.2015 № 555/2015 «Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 2 veresnia 2015 roku «Pro novu redaktsiiu Voiennoi doktryny Ukrainy» [The decree of the President of Ukraine from 24.09.2015 No. 555/2015 «On the decision of the Council of national security and defense of Ukraine of September 2, 2015 «About new edition of the Military doctrine of Ukraine»] – URL: <http://www.president.gov.ua/documents/5552015-19443>. (Accessed 20.12.2106)

3. Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 14.03.2016 № 92/2016 «Pro rishennia Rady natsionalnoi

bezpeky i oborony Ukrainy vid 4 bereznia 2016 roku «Pro Kontseptsiiu rozvytku sektoru bezpeky i oborony Ukrainy» [The decree of the President of Ukraine from 14.03.2016 No. 92/2016 «On the decision of the Council of national security and defense of Ukraine of 4 March 2016, «The concept of development of the security sector and defense of Ukraine»] – URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92/20164>. (Accessed 20.12.2106)

4. Andreiev S. O. Osnovni chynnyky, yaki destruktyvno vplyvaiut na stratehichnu stabilnist yedynoi derzhavnoi systemy tsyvilnoho zakhystu Ukrainy [Main factors that have destructive effect on strategic stability of a unified state system of civil protection of Ukraine] // Naukovo-informatsiyni visnyk Akademii natsionalnoi bezpeky, 2014, № 1, S. 81–93.

5. Boiovyky znyshchyly polovynu riatalvalnykh chastyn na Donbasi [The militants have destroyed half of the rescue units in the Donbass] // Pres-sluzhba DSNS Ukrainy – URL: <http://newsme.com.ua/ua/politics/2862506> (Accessed 20.12.2106)

6. V OON nazvaly kilkist zahyblykh i poranenykh na Donbasi [The UN has described the number of dead and wounded in the Donbas] – URL: <http://expres.ua/news/2016/12/09/217008-oon-nazvaly-kilkist-zagybylyh-oranenykh-donbasi>. (Accessed 20.12.2106)

7. Hoiman O. O. Manipuliuвання masovoiu svidomistiu v umovakh suchasnoi hibrydnoi viiny [Manipulation of Mass consciousness in modern hybrid war] // Hrani, 2015, № 1, S. 50–56.

8. Horban Yu. Informatsiina viina proty ukrainy ta zasoby yii vedennia [Information war against Ukraine and the instruments of war] // Visnyk NADU, 2015, №1, str. 136–140 – URL: <http://visnyk.academy.gov.ua/wp-content/uploads/2015/04/20.pdf> (Accessed 20.12.2106)

9. Horbulin V. P. «Hibrydna viina» yak kliuchovy instrument rosiiskoi heostrategii revanshu [«Hybrid warfare» as a key instrument of Russian geostrategy revenge] // Dzerkalo tyzhnia, 2015, № 2, S. 3.

10. Horbulin V. P. Tochka bifurkatsii [Bifurcation Point] // Dzerkalo tyzhnia – URL: <http://gazeta.dt.ua/internal/tochka-bifurkatsiyi-html> (Accessed 20.12.2106)

11. Hrechaninov V. F., Behun V. V. Analiz funktsionuvannia tsyvilnoho zakhystu u suchasnykh umovakh ta deiaki propozytsii shchodo yoho udoskonalennia [Analysis of the functioning of civil protection in modern conditions and some suggestions for its improvement] // Zb. nauk. prats Kharkivskoho un-tu Povitrianykh Syl, 2015, Vyp. 1(42), S. 125.

12. Hromadianska viina v Syrii [The civil war in Syria] – URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Hromadianska_viina_v_Syrii. (Accessed 20.12.2106)

13. DSNS Ukrainy. Mizhvidomchyi koordynatsiyni shtab z pytan sotsialnoho zabezpechennia hromadian Ukrainy, yaki peremishchuiutsia z raioniv provedennia antyterrorystychnoi operatsii ta tymchasovo okupovanykh terytorii [Gschs of Ukraine. The interagency coordinating headquarters on social security of citizens of Ukraine who move from areas of the antiterrorist operation and temporarily occupied territories] – URL: <http://www.dsns.gov.ua/ua/Mizhvidomchiy-koordinatsiyniy-shtab.html> (Accessed 20.12.2106)

14. Dodatkovyi protokol do Zhenevskykh konventsii vid 12 serpnia 1949 r., shcho stosuietsia zakhystu zhertv mizhnarodnykh zbroinykh konfliktiv (Protokol I), vid 08.06.1977 [Protocol additional to the Geneva conventions of 12 August 1949, regarding the protection of victims of international armed conflicts (Protocol I), from 08.06.1977] // Zibrannia chynnykh mizhnarodnykh dohovoriv Ukrainy, 1990, № 1, St. 25.

15. Donbas i Krym: tsina povnennia: monohrafiia [Donbas and Crimea: price return: monograph] / za zah. red. V. P. Horbulina, O. S. Vlasiuka, E. M. Libanovoi, O. M. Liashenko. – K.: NISD, 2015. – 474 s.

16. Yoghannes Khan: Bezhtsy pobili rekord Vtoroy mirovoy [Refugees broke the record of world war II] – URL: <http://podrobnosti.ua/2058390-joghannes-han-v-mire-bolshe-bezhentsevchem-posle-vtoroj-mirovoj-vojny.html> (Accessed 20.12.2106)

17. Kazymirchuk R. V., Bezbakh V. H. Analiz rozvytku ta osnovni tendentsii zastosuvannia khimichnoi zbroi u suchasnykh zbroinykh konfliktakh [Analysis of the development and major trends in the use of chemical weapons in contemporary armed conflicts] – URL: irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe (Accessed 20.12.2106)

18. Klimchuk Yu. V. Gibridnaya voyna kak vid vooruzhennogo konflikta [Hybrid warfare as a form of armed conflict] // Pravo 13. Mezhdunarodnoe pravo. – URL: www.rusnauka.com/34_NNM_2014/Pravo/13_179711.doc.htm (Accessed 20.12.2106)

19. Kontseptsiya grazhdanskoy oborony FRG [The concept of civil defense of Germany] – URL: <http://inosmi.ru/military/20160825/237635017.html> (Accessed 20.12.2106)

20. Kostytskiy V. Informatsiina viina proty Ukrainy – vyklyk svitovomu poriadku

[Information war against Ukraine a challenge to world order] – URL: <http://www.oksamyt.org/publik/zhit-krain/882-0202201511> (Accessed 20.12.2106)

21. Lutsyshyna H. Osoblyvosti suchasnykh zbroinykh konfliktiv v umovakh hlobalizatsii [Features of modern armed conflicts in the conditions of globalization] // *Ukrainska natsionalna idea: realii ta perspektyvy rozvytku*, 2014, Vyp. 26, S. 128–132.

22. Liubinskyi A. I. Suchasnyi stan ta perspektyvy modernizatsii systemy tsyvilnoho zakhystu Ukrainy [Modern state and prospects of modernization of the system of civil protection of Ukraine] // *Zb. nauk. prats «Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia»*, 2015, Vyp. 43, S. 129.

23. Mahda Ye. M. Hibrydna viina: sutnist ta struktura [Hybrid warfare: the nature and structure] – URL: <http://journals.iir.kiev.ua/> (Accessed 20.12.2016)

24. Marchenko H. B. Nezvazhaiuchy na obstrily ta vybukhy [Despite the attacks and explosions] // *Nadzvychna situatsiia*, 2014, № 10(203), S. 14–15.

25. Materiali XI Naukovo-praktichnoi konferentsii «Sovershenstvovanie grazhdanskoj oborony v Rossiyskoy Federatsii» [XI Materials of Scientific-practical conference «Improvement of civil defense in the Russian Federation»] – URL: http://www.mchs.gov.ru/upload/site1/document_file/7sfY3f1PHm.pdf (Accessed 20.12.2106)

26. Oblikovano 1 658 206 pereselentsi [Posted 1 658 206 migrants] // *Pres-sluzhba Minsotspolityky* – URL: <http://www.msp.gov.ua/news/12148.html> (Accessed 20.12.2106)

27. Osnovy gosudarstvennoy politiki Rossiyskoy Federatsii v oblasti grazhdanskoj oborony na period do 2030 goda; ukaz Prezidenta Rossii ot 20.12.2016 r. № 696 [The foundations of state policy of the Russian Federation in the field of civil defense for the period up to 2030; the decree of the President of Russia from 20.12.2016 G. No. 696] – URL: <http://kremlin.ru/acts/bank/41544> (Accessed 20.12.2106)

28. Ot humanitarnoy pomoshchi zavisit zhizn' poloviny vsego naseleniya Sirii [From humanitarian aid affects the lives of half the population of Syria] – URL: <http://www.un.org/russian/news/story.asp>. (Accessed 20.12.2106)

29. Poroshenko P.O.: Kozhen den viiny na Donbasi koshtue kraini blyzko \$5 milioniv [Every day of the war in the Donbass country costs about \$5 million] – URL: <http://www.unian.ua/politics/1135554-poroshenko-kojen-den-viyni-na-donbasi-koshtue-krajini-blizko-5-milyoniv.html>. (Accessed 20.12.2106)

30. Prychyny ta ryzyky vynykennia nadzvychnykh situatsii pryrodnoho ta tekhnogennoho kharakteru na terytorii ATO. Analychna dopovid Natsionalnoho instytutu strateichnykh doslidzhen. [Causes and risks of occurrence of emergency situations of natural and technogenic character on the territory of the ATO. Analytical report of the National Institute for strategic studies] – URL: http://www.niss.gov.ua/content/articles/files/ekoproblemu_ATO-24fa1.pdf (Accessed 20.12.2106)

31. Rybak V. Hibrydni vyklyky mizhnarodnoho humanitarnoho prava [Hybrid challenges international humanitarian law] – URL: <http://tyzhden.ua/World/145884> (Accessed 20.12.2106)

32. Sytnyk H. P. Vplyv hlobalizatsii na voienno sferu ta pryntsypovi osoblyvosti suchasnykh voiennykh konfliktiv [The impact of globalization on the military sphere and the fundamental features of modern military conflicts] // *Naukovo-informatsiyni visnyk Akademii natsionalnoi bezpeky*, 2016, № 1–2, S. 99–115. – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nivanb_2016_1-2_10 (Accessed 20.12.2016)

33. SIPRI 2002: Shchorichnyk : Ozbroiennia, rozzbroiennia ta mizhnarodna bezpeka [SIPRI 2002: Yearbook : Armaments, disarmament and international security] / Stockholm. mizhnar. in-t doslidzh. myru. Ukr. tsentr ekon. i polit. doslidzh. im. O. Razumkova; redkol. A. Hrytsenko (holov. red.) ta in. – K. : Zapovit, 2003. – 778 s.

34. Slipchenko V. I. Voyny shestogo pokoleniya : oruzhie i voennoe iskusstvo budushchego [The war of the sixth-generation weapons and military art of the future] – M.: Veche, 2002. – 384 s.

35. Sliusarenko A. V. Novitni formy mizhderzhavnoho protystoiannia yak predmet doslidzhennia suchasnoi voienno-naukovo dumky [The newest form of interstate confrontation as a subject of study modern military-scientific thought] // *Viiskovo-naukovyi visnyk*, 2015, Vyp. 24, S. 173–186.

36. Smola L. Ye. Aspekty neliniinoi viiny v konteksti ukrainsko-rosiiskoho konfliktu na Donbasi [The nonlinear aspects of the war the context of the Ukrainian-Russian conflict in the Donbass] // *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova. Serii 22: Politychni nauky ta metodyka vykladannia sotsialno-politychnykh dystsyplin*, 2015, Vyp. 16, S. 74–78

37. Svitova hibrydna viina: ukrainskyi front: monografia [Hybrid world war: the Ukrainian front : monograph] / za zah. red. V. P. Horbulina. – K. : NISD, 2017. – 496 s.
38. Trebin M.P. «Hibrydna» viina yak nova ukrainska realnist [«Hybrid» war as the new Ukrainian reality] // Ukrainskyi sotsium 2014, №3, S. 113–127 – URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Usoc_2014_3_13 (Accessed 20.12.2016)
39. Federal'nyy zakon Rossii ot 29.06.2015 № 171-FZ «O vnesenii izmeneniy v Federal'nyy zakon «O grazhdanskoj oborone» [Federal law of Russia from 29.06.2015 No. 171-FZ «On amendments to the Federal law «About civil defense»] – URL: <http://kremlin.ru/acts/bank/39827> (Accessed 20.12.2016)
40. Shevtsov A., Izhak O. Reformuvannia systemy tsyvilnoho zakhystu naseleattia vidpovidno do zavdan yevropeiskoi ta yevroatlantychnoi intehratsii: analitychna zapyska [Reforming the system of civil protection in accordance with the objectives of European and Euro-Atlantic integration: analytical note] // NISD, 2009. – URL: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/mart2009/3.htm>. (Accessed 20.12.2016)
41. Shchodo informatsiino-psykholohichnoi skladovoi ahresii Rosiiskoi Federatsii proty Ukrainy (za rezultatamy podii 1–2 bereznia 2014 roku). Analitychna dopovid Natsionalnoho instytutu stratehichnykh doslidzhen [Regarding the information-psychological component of aggression of the Russian Federation against Ukraine (according to the results of the events of 1-2 March 2014). Analytical report of the National Institute for strategic studies] – URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/1476> (Accessed 20.12.2016)
42. Eksperty OON vyyavili pyat' faktov prymeneniya khimoruzhiya v Sirii [UN experts have identified five cases of use of chemical weapons in Syria] – URL: http://www.tltnews.ru/world_news/44/460419 (Accessed 20.12.2016)
43. Up to 1.3 million people in eastern Ukraine have little or no access to water: UNICEF. – URL: http://www.unicef.org/ukraine/media_28059.html (Accessed 20.12.2016)

Лещенко А. Я., заместитель директора Департамента организации мероприятий гражданской защиты, Государственная служба Украины по чрезвычайным ситуациям, аспирант Национального института стратегических исследований (Киев, Украина), E-mail: leo@mns.gov.ua

Влияние современных военно-политических конфликтов на проблематику гражданской защиты: опыт Сирии и Украины.

Аннотация. Проанализировано влияние современных военно-политических конфликтов «гибридного типа» на безопасность жизнедеятельности гражданского населения. Изучено проблематику обеспечения гражданской защиты в условиях современных военно-политических конфликтов на примерах наиболее активных вооруженных конфликтов современности – вооруженного конфликта в Сирии и антитеррористической операции на востоке Украины.

Ключевые слова: военно-политический конфликт, вооруженный конфликт, «гибридная война», безопасность жизнедеятельности, гражданская защита, чрезвычайная ситуация.

Leshchenko A., deputy director at Organization of Civilian Defense department, State Emergency Service of Ukraine, graduate student of the National Institute for Strategic Studies (Kiev, Ukraine), E-mail: leo@mns.gov.ua

The impact of modern military-political conflicts on the issues of civil protection: experience Syria and Ukraine.

Abstract. The analysis of the impact of modern military-political conflicts «hybrid type» on life safety of civilians. We investigate problems providing civil protection in modern military-political conflicts in the examples of the most active armed conflict today - the armed conflict in Syria and the anti-terrorist operation in eastern Ukraine.

Keywords: military-political conflict, armed conflict, «hybrid warfare», safety, civil defense, emergencies.